

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора
Л.М. Карамушки на дисертацію Мартиненко Олени Олексіївни
«Соціально-психологічні детермінанти обрання молоддю професії
економіста», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
філософії галузі знань
зі спеціальності 053 – Психологія**

Актуальність дослідження, проведеного О.О. Мартиненко, не викликає сумнівів саме тому, що дисертанткою порушено нагальні освітні проблеми, викликані тенденціями розвитку суспільства, яке вимагає від вищої школи випускника, здатного ефективно працювати та навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати суверенну, незалежну, демократичну та соціальну державу як невід'ємну складову європейської і світової спільноти. З іншого боку, глобалізований освітній простір характеризується своїми викликами, протистояти яким зможе людина, здатна адекватно оцінювати свої реальні та потенційні можливості, готова до професійного самовизначення, самоствердження і самореалізації у цьому світі.

З огляду на зазначене, дисертація «Соціально-психологічні детермінанти обрання молоддю професії економіста» є не тільки актуальною, але і практично значущою. Актуальність і практичність підтверджується й тим, що дослідження Мартиненко О. О. виконано в межах науково-дослідних тем кафедри психології Державного торговельно-економічного університету, таких як «Психологічне забезпечення професіогенезу фахівців торгівлі та сфери послуг» (державний реєстраційний номер 0118U000053) та «Професійне здоров'я і стрес працівників організацій (державний реєстраційний номер 0122U001379).

Насамперед слід зазначити, що дисертантка проявила достатньо глибоке розуміння досліджуваної проблеми, що їй дало змогу чітко окреслити мету, завдання, об'єкт і предмет дисертаційної роботи. Структурування методичного, емпіричного та практико-орієнтованого матеріалу за трьома розділами дисертації

позитивно позначилося на системності й вичерпності висвітлення теоретичних і практичних засад дослідження соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економічного профілю.

У першому розділі «Теоретико-методичний аналіз наукових підходів обрання молоддю професій» послідовно і цілісно дисертантка на основі вивчення літературних джерел, узагальнила погляди вітчизняних та зарубіжних вчених, що стосуються змістовного наповнення поняття «професійне самовизначення», розкрила багатоаспектність і неоднозначність його трактувань науковцями.

Здійснений аналіз дав змогу Мартиненко О.О. дійти висновку, що обрання професії особистістю тісно пов'язано з адекватним самовизначенням, як результатом вибору особистістю власної позиції, цілей і засобів у конкретних умовах вибору професійної діяльності і реалізації основного механізму внутрішньої свободи.

У другому розділі «Організація, обґрунтування психодіагностичного інструментарію і формування концептуальної моделі дослідження» дисертантка цілком логічно визначає дві групи детермінант, які впливають на професіогенез (суб'єктивні й об'єктивні). Об'єктивні включають соціально-економічну ситуацію і виклики суспільства в країні, регіоні; сімейне, соціальне оточення, рівень теоретичної і практичної поінформованості, культурно-етнічні традиції, обізнаності із інформаційними технологіями та інші. Суб'єктивні виявляються у мотиваційній, інтелектуальній, емоційно-вольовій сферах особистості, адаптивному потенціалі (здатність змінюватись у відповідності до конкретних життєвих ситуацій, у проявах особливостей характеру, рішучості, в спрямованості на досягнення успіху, в цілеспрямованості щодо професійних планів, рівня освіти і здоров'я).

До незаперечних наукових здобутків дисертантки належить теоретичне обґрунтування психодіагностичного інструментарію та розроблення концептуальної моделі емпіричного дослідження, у якій представлено структурні компоненти соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста: F1 мотиваційний, F2 професійно-інтелектуальний, F3 адаптаційно-комунікаційний, F4 індивідуально-психологічний, F5 темпераментальний.

У третьому розділі «Емпіричне дослідження соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста» особливого схвалення заслуговує ретельне планування і проведення емпіричного етапу дослідження. Результати його піддано всебічному якісному і кількісному статистичному аналізу, що підтверджує значущість і доцільність впливу соціально-психологічних детермінант на обрання фаху економіста.

Практично значущою у роботі є розробка програми діагностики і розвитку соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста. Олена Олексіївна побудувала та представила зміст та компоненти комплексної програми (інформаційно-довідковий, психодіагностичний, корекційно-розвивальний, що будуть забезпечувати найбільш адаптивне та усвідомлене обрання професії економіста.

Аспіранткою обґрунтовано та розроблено модель впровадження психологічної тренінгової програми розвитку соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста, що є подальшим перспективним напрямом для продовження розвитку теми дослідження.

У висновках дисертації узагальнено основні здобутки дисертантки, які логічно завершують дослідження, що характеризуються як науковою значущістю, так і практичною корисністю. Усе це дає змогу констатувати, що мету дослідження досягнуто, поставлені завдання виконано.

На підставі вивчення здобутків теорії і практики та з урахуванням власного професійного досвіду дисертанткою представлено наукову новизну результатів дослідження, де зазначено, що вперше:

розроблено концептуальну модель дослідження особливостей обрання професії економіста молоддю, яка містить теоретико-методичне підґрунтя, етапи, обґрунтований комплекс психодіагностичного інструментарію, що дало підстави здійснити емпіричне дослідження та розробити практичні рекомендації щодо діагностики та розвитку особистості у професіогенезі;

на емпіричному рівні виявлено соціально-психологічні детермінанти обрання молоддю професії економіста за результатами факторного і кореляційного аналізу та з'ясовано особливості обрання професії економіста

різними категоріями обстежуваних на мотиваційному, професійно-інтелектуальному, адаптаційно-комунікативному, індивідуально-психологічному та темпераментальному рівнях.

Це дало підстави встановити закономірність, яка полягає в тому, що у професіогенезі з розвитком професійних компетентностей в мотиваційній сфері переважають внутрішні індивідуально-значущі і зовнішні значущі мотиви, а також самоідентифікація із професійним середовищем, зростають комунікативні та емоційно-вольові характеристики і професійні компетентності.

З практичної значущості заслуговує на увагу те, що розроблена авторська програма призначена для роботи відділів персоналу і кадрових агентств із метою відбору або професійного удосконалення персоналу, а також із метою використання фахівцями профконсультантами та профінформаторами державної служби зайнятості у забезпеченні психодіагностики і розвитку професійної орієнтації молоді.

Основні результати дисертаційної роботи знайшли достатньо повне відображення у 6 публікаціях, із яких: 5 статей у фахових психологічних виданнях, що входять до переліку, затвердженого МОН України, 1 – у періодичному науковому виданні іншої держави, що входить до Європейського Союзу та відповідає вимогам п. 9 та п. 11 “Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 року, а також 10 тез доповідей на наукових конференціях.

У цілому О.О. Мартиненко достатньо повно розкрила актуальність обраної теми й одержані основні результати, обґрунтовано основні положення, висновки та рекомендації.

З огляду на викладене, констатуємо, що є підстави класифікувати дисертацію Олени Олексіївни Мартиненко як завершене, самостійне дослідження, що містить наукові положення, має теоретичне та практичне значення.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О. О. Мартиненко, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. У теоретичному розділі доцільно було б більш чітко проаналізувати співвідношення понять «самовизначення», «особистісне самовизначення», «професійне самовизначення», «готовність обрання молоддю професії», оскільки вони є категоріальною базою дослідження.

2. У підрозділі 2.1. визначено проєктивний компонент детермінант обрання молоддю професії економіста, визначено його зміст і показники, однак у концептуальній моделі дослідження він відсутній. Необхідність формування в юнацькому віці до моменту обрання професії особистих професійних планів є важливим етапом успішного професіогенезу особистості.

3. У концептуальній моделі емпіричного дослідження дисертанткою визначено структурні компоненти соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста: F1 - мотиваційний, F2 - професійно-інтелектуальний, F3 - адаптаційно-комунікаційний, F4 - індивідуально-психологічний, F5 - темпераментальний (у загальних висновках типологічний). Відповідно до положень загальної психології в структуру психіки входять індивідуально-психологічні особливості (темперамент, характер, здібності, спрямованість), тому доцільно розглянути об'єднання двох компонентів в один, F4 і F5 відповідно.

4. Запропонована авторська анкета цілком виконує свої дослідницькі функції, але для її подальшого практичного використання в профорієнтаційному консультуванні потрібно уточнити список питань (на основі проведеного кореляційного і факторного аналізу), провести стандартизацію та перевірити психометричні основи опитувальника.

5. Окрім того, слід зазначити, що, на мій погляд, О.О. Мартиненко, як фахівець, що має досвід роботи в системі профорієнтаційної діяльності, не використала його повною мірою щодо надання практичних рекомендацій щодо удосконалення її змісту та організації.

Зазначені зауваження і рекомендації мають дискусійний характер і суттєво не позначаються на загальній позитивній оцінці проведеного дослідження.

Отже, на підставі рецензування дисертаційної роботи та ознайомлення із

опублікованими працями дисертантки можна зробити висновок про те, що дисертація Мартиненко Олени Олексіївни «Соціально-психологічні детермінанти обрання молоддю професії економіста», подана на здобуття доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія», є самостійним завершеним дослідженням, яке має як теоретичне так і практичне значення. Дана дисертаційна робота відповідає вимогам Міністерства науки і освіти України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. Дисертантка Мартиненко Олена Олексіївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

Заступник директора

з науково-організаційної роботи та

міжнародних наукових зв'язків

Інституту психології

імені Г.С. Костюка НАПН України,

академік НАПН України,

Заслужений працівників освіти України,

доктор психологічних наук, професор

Людмила КАРАМУШКА

«_9_» грудня 2023 року

Паспоручний підпис
Карамушка Л.М.
СТВЕРДЖУЮ
 Вчений секретар
 Інституту психології
 імені Г.С. Костюка
 НАПН України